

Set cartes de Carles Riba al pintor Josep Obiols*

per Carles-Jordi Guardiola

Les cartes que, al llarg de trenta-set anys, s'intercanviaren Carles Riba i Josep Obiols constitueixen dos blocs ben definits des del punt de vista cronològic i, en certa mesura, temàtic. El primer, format per les escrites entre el 5 de setembre de 1920 i el 14 de març de 1921, correspon al viatge que el matrimoni Riba i el pintor de Sarrià realitzaren per terres d'Itàlia; el segon,

* Trec aquestes cartes de la meua tesi de llicenciatura *Epistolari Carles Riba-Josep Obiols. 5 de setembre de 1920-14 de març de 1921* (Universitat Autònoma de Barcelona, 1976), encara inèdita. Fins ara, les cartes de Carles Riba publicades són:

Joan SALES, *De Carles Riba a Màrius Torres*, dins *Homenatge a Carles Riba*, B., Josep Janés, 1954, ps. 304-310. (3 cartes, 1938-1942.)

Octavi SALTOR, *Correspondència inèdita de Carles Riba*, «Ponent», XX (1961), ps. 14-17. (6 cartes, 1950-1956.)

Dom Maur M. BOIX, *Una lectura a Montserrat*, dins *In memoriam Carles Riba (1959-1969)*, B., Institut d'Estudis Hellènics/Departament de Filologia Catalana/Editorial Ariel, 1973, ps. 87-89. (3 cartes, 1948.)

Rosa LEVERONI, *Un epistolari de Carles Riba (1940-1942)*, dins *In memoriam Carles Riba (1959-1969)*, ps. 185-203. (18 cartes.)

Albert MANENT, *La correspondència entre Carles Riba i Carles Cardó arran de les Elegies de Bierville*, dins *In memoriam Carles Riba (1959-1969)*, ps. 241-250. (2 cartes, 1942.)

Osvald CARDONA, *Epistolari J. M. López-Picó - Carles Riba*, a cura de... Introducció d'Octavi SALTOR, B., Editorial Barcino, 1976 (Publicacions de «La Revista», segona sèrie, núm. 41).

A més de les citades i de les incloses a Carles RIBA, *Obres Completes*, II, B., Edicions 62, 1967, ps. 803, 805-809 i 813-819, altres cartes o fragments de cartes de C. Riba han estat publicades, sense anotació, a:

Agustí CABRUJA, *Raim (Poemes)*, Mèxic, Vértice, 1951, p. 7 i 8 (1 carta, 1951).

Dom Jordi M. PINELL, *L'onzena elegia*, dins *Homenatge a Carles Riba. 1893-1959*, Igualada, Cercle de Cultura Torras i Bages, 1964, p. 20 (número especial de la revista «Vida»). (1 carta.)

Gabriel FERRATER, *Els poemes de Kavafis*, Sd0, (1962), 1 (El lector diu...) (Fragment del 1957.)

Josep M. de SAGARRA, *Memòries*, 2.ª edició, B., Aedos, 1964, p. 827, (1 carta, 1922).

Montserrat ROIG, *Joan Perucho, entre la màgia i la vida*, Sd0, (1971), p. 810 (Fragment, s/d.)

que va del 23 de març de 1922 al 20 de febrer de 1923, correspon al que els primers realitzaren per Alemanya. Les cartes restants són posteriors a aquesta data i, en principi, són més breus i circumstancials. Les cartes que publico pertanyen totes al primer bloc. Per una sèrie de raons, com són, per exemple, l'interès per l'art del Renaixement que havia desvetllat el Noucentisme i la col·laboració conjunta a l'Editorial Muntañola, els Riba i l'Obiols iniciaren amb autèntic entusiasme la visita a Itàlia els primers dies de maig de 1920, on pensaven restar-hi uns dos anys. Però el 19 d'octubre de 1920, els Riba tornaren precipitadament a Barcelona perquè C. Riba havia guanyat una càtedra de literatura de l'Escola de Bibliotecàries de la Mancomunitat i havia de prendre'n possessió. Obiols encara restà a Itàlia uns mesos, fins al final de març de 1921. Les cartes publicades pertanyen a aquesta època, quan Riba ja era a Barcelona i havia iniciat les seves tasques professorals.

Crec que les set cartes, fruit d'una relació directa i espontània, representaran per al lector la descoberta d'un nou Riba o, almenys, de certs aspectes que, fins ara, eren poc o mal coneguts. Així, l'interès per la realitat de cada dia o, més exactament, la capacitat per descriure paisatges urbans (cartes IV i VII) o per traçar el retrat de personatges més o menys pintorescs (cartes II, III, IV i V). En plena crisi de producció,¹ aquestes cartes contrasten vivament amb l'obra literària d'aquesta època.² Riba, quan retrata, ho fa amb paraules justes i precises, no exemptes de duresa i bonhomia alhora. I quan descriu «voreja la literatura», com ell mateix deixa escrit (carta VII), com si se'n dolgués. Al servei de la seva espontaneïtat, Riba posà una prosa feta de frases curtes i concises, un estil planer i incisiu, una adjectivació justa i saborosa, una franquesa sense barreres, una crítica dolça però no per això menys aguda, una manca absoluta de convencionalismes i una certa melangia pel passat feliç: l'estada a Itàlia. És per aquest motiu bàsicament que reportem aquí les cartes, document i creació literària alhora.

En l'edició dels textos, he respectat escrupolosament l'original que m'ha pervingut, excepte per a les cartes I, III, V i VII, de les quals solament he pogut veure una transcripció mecanografiada. En aquest cas, he corregit els errors evidents de còpia (Noy del Sucre, atentat, amolar —per «amollar»—, Aragall —per «Aragay»—, entre d'altres).

CARLES-JORDI GUARDIOLA

1. Cf. Gabriel FERRATER. Prefaci a Carles RIBA, *Versions de Hölderlin* (B., Edicions 62, 1971), p. 8 i Joaquim MOLAS, *Notes sobre la prehistòria poètica de Carles Riba*, «Els Marges», 1 (1974), ps. 22-23.

2. Els poemes 2 i 3 del segon llibre d'*Estances*, els sis primers articles d'*Els Marges*, les traduccions de Xenofont (*Els deu mil*) i de Sòfocles (*Antígona* i *Electra*) i l'acabament del *Joan que turmentava les bèsties*.

Barcelona, 7 nov. 1920

Estimat Obiols:

He rebut dues cartes vostres plegades, i avui una altra. No trobem pis. Tenim en mans de la Providència tots els fils del nostre esdevenidor. La cosa cada dia s'exterioritza més: Ara que parlem d'*itzes*, us copiaré uns versos d'aquell enorme idiota que es diu Miquel & Planas, S. en C., apareguts en un d'aquells llibres que fa de tant en tant entre fotocòpia i fotocòpia, que no gosa posar a la venda, i en el qual hi surten indefectiblement en Fabra, en Xènius, en Lòpez-Picó i jo. Quan algun estranger se us demostra afamat de conèixer les profundes harmonies del català, llegiu-los-hi. Fan:

Quan un poble barbaritza
sota el jou que l'esclavitza,
gloria al Hom que gramatitza
y'l llenguatge civilitza,
perfecciona y suavitza!

No hi ha res que posi en bitza
el vell xorch que gargaritza.

Itza la bandera, itza!

Itza, noi!

Gloria al Geni que realitza
la reforma que es precitza
quan l'idioma rivalitza
ab tot altre, y simbolitza
al jovent que noucentitza!

Al que, ignar, catalanitza,
femli tots plegats la guitza!

Itza la bandera, itza!

Itza, noi!

Molt d'ull a distingir en la pronunciació la y de la i. Ara no us cregueu que la gent parli d'aquest llibre. L'Aragay ahir se li va acudir de donar una conferència sobre l'«Arc de Barà i el monument d'En Pitarra». En Millàs li va oferir tot seguit la sala de l'Ateneu. En Massot diu que no es retirarà content de la regiduria si no ha aconseguit dues coses: fer urbanitzar la plaça de Catalunya i posar uns versos d'En L.-P. en una font de la ciutat. Sobre la primera cosa, que sembla que comença a anar de debò, es parla d'En Puig i Cadafalch. A la segona, en Carreres Candí (vocal de no sé quina junta de l'Ajuntament) s'hi oposa, per por de veure is llatines damunt les pedres de Barcelona. Sembla, però que les dificultats es venceran. Jo vaig convèncer a en Massot que els versos han d'anar sense firma: en L.-P. hi va haver, naturalment, de consentir. Hem estat vuit dies sense tramvies, derivació de la vaga de metallúrgics amb pluja i fang a desdir. El tren de Sarrià anava, però. Han atemptat contra el Noi del Sucre: però la gent diu que les bales li van rebotar *perquè porta malla*.

L'entusiasme d'en Muntanyola, dura. És cosa convinguda que heu rebotat

Flaxman. Penseu-hi i preneu apunts per la vida de Sant Francesc i la de Jesús, perquè us ho trobareu al damunt que no us en adonareu. Quan parlem de Vós, ens hauríeu de sentir de darrera una cortina.

Ah! una cosa. Els primers dies es veu que la nostra presència va excitar una certa curiosa xerrameca sobre el vostre afer sentimental. Nosaltres, és a dir, la Clementina que va ser l'única atacada hem estat unes tombes amb cames. Us aviso que la gent està bastant enterada: certes notícies vénen, crec, de no sé quines ties. A més a més, penseu en allò tan vell d'Anacreó. Els enamorats porten un senyal subtil damunt el front —Ara ja no en parla ningú.

El governador Sr. Bas, quan va esclatar la bomba del Pompeya, va dir que privaria rigorosament de fumar, perquè així hom no podria encendre les metxes amb el cigar! Ara el Govern li va encarregar un pla de defensa de Barcelona: que no hi planyés milions. El gran home ha proposat de conjuminar un cens immens, gràcies al qual es podrà saber qui viu a cada pis! Per fi, això que en diuen «*fuercas vivas*» s'han reunit i l'han tret. Ja ho llegireu als diaris. En Gassol m'ha rebut i se m'ha anat insinuant com un gat que n'ha fet una. L'explicació de tot plegat es pot resumir en la fórmula coneguda: lluny dels ulls, lluny del cor. Roman inexplicable allò de l'Empordà; en Gassol jura que ho va enviar; els d'allà dalt juren que no ho van rebre. En L.-P. fa protestes, etc. Naturalment, les explicacions no les demano, me les ofereixen entre doble i lleteta.² En Gassol ara es combina un paradís artificial de llet, canyella en canó i escorça de llimona. El Continental és tancat, per baralles sindicalitzants entre els cambrers. Anem al Petit Pelayo. Els Benets no es poden treure en Millàs de casa: així ho diu Mme. B. davant d'ell mateix. Són però molt amics i es diuen de tu (Mme. B. naturalment no). Juguen al pòquer. El dimecres vespre hi vam ser nosaltres, i vam guanyar entre tots dos 0,70. He vist una fotografia d'en Gassol vestit de torero matant un taur: En L.-P. i en Millàs l'increpen des de la barrera. Una altra d'en Millàs vestit de torero amb capote de paseo: s'assembla extraordinàriament al Belmonte. D'allò de l'ex-libris us en dona naturalment la culpa a Vós: s'hi juga l'ànima que en la carta d'ell es deia que l'interessat és metge. Té tants de tràfecs que sembla increïble. Diu que per això no ha respost, que tingueu paciència. Alguna vegada ha vingut al Petit Pelayo en un auto vermell. L'Aragay li va dir: «Llàstima que no sigui vostre, perquè ara al sortir ens arribaríem tots a donar un tomb per Gràcia».

No ens barallem amb l'Aragay: estem l'un i l'altre massa tous quanensem en Itàlia. Mn. Carreras va estar vuit dies amb Mn. Trens a Florència, i ens hi va cercar debades i n'ha tornat com una cafetera que bull. No he vist encara el P. Miquel: però el veuré etc. Aprofiteu en tant el Conte Caterini. No sé com acabarà això dels diaris: «La Veu», al cap de pocs dies de ser a Barcelona, l'he començada a rebre misteriosament a casa els meus pares, on sope i dormim, sense haver avisat. Em pensava que era que l'esperit d'economia esmola l'enginy, pero ara veig que continua anant a Perugia. No he estat a «La Publicitat» per no haver de parlar d'això: però un dia d'aquests hi hauré de passar perquè reprendré la col·laboració. En Foix i jo ens cuidarem que no us manquin diaris. L'Aragay ha escrit a «La Publi» un article sobre l'op. XII. d'En L.-P. tot just aparegut i dedicat a ell. Amb un gran esperit, ha resultat més embullat i malabarístic que el mateix llibre, cada vegada més do-

2. Jocs Florals de l'Empordà celebrats a Torroella de Montgrí. J. M. López-Picó formava part del jurat i tant en Riba com la Clementina hi enviaren treballs a través de Ventura Gassol, que no arribà, però, a trametre'ls.

lent. En L.-P. diu però que no és una crítica: al cap d'una estona em pregunta si continuaré els articles de «La Publicitat». Em sembla que li sortirà el tret per la culata. — No em parreu, ai! de les lires: me'n resten per un valor de compra de 3.000 ptes. — Per més que cregueu el contrari no hem trobat el gust de Barcelona: ens enyorem d'Itàlia com uns ximplés. No esperem sinó tornar.

Ja he pres possessió: total, cinc firmes, i 10 pts. de paper segellat: no és això amollar el pròxim llunyà? — Tinc una bibliotecarieta bastant maca. — La situació econòmica se m'anuncia i ja em va esdevenint un xic més pròspera. ¿Serà això allò que diuen del pa sota l'aixella? — Hem rebut de la Walkíria una carta molt tendra, parlant-nos de passar el Nadal plegats.³ He vist una vegada en Nogués, que va dir una pila de coses prodigioses, de les quals no em recordo. Va dir també que us havia d'escriure, i amb moltes peripècies es va apuntar la vostra adreça d'Assís. — He rebut també una carta del Sr. De Bellis oferint-me una dispesa a Roma per 25 L. tots dos, amb garanties d'abundor, serietat, etc, a Via Nomentana (no em deia el n.º). Naturalment he declinat. Això vol dir que no heu de desesperar, sinó instal·lar-vos provisionalment i aleshores cercar. Llegiu els anuncis de «Il Messagero». Adeus-siau. Estem molt ensopits. Tot està realment ensopit. No hem anat enlloc. Si tinguéssim 1.000 ptes. (encara que fossin unes quantes menys) al mes, vindríem a Roma malgrat tot. Qui sap! Vostre,

C. Riba

La Clementina, fresca com una rosa, us saluda cordialment.

2

[Barcelona] 21 nov. 1920.

Estimat Obiols:

Des d'ara ja no us podem seguir tan bé. En certa manera us haveu ja destacat del tot de nosaltres. O nosaltres de vós, com volgueu, això és revertible com una truita. Temo que d'ara endavant no trobeu tant de gust a escriure'ns. I faríeu malfet. Ens ho deveu. Som com uns convalescents i necessitem unes certes atencions. Tornarem, home, tornarem. Quan el petit Oriol o la petita Francesca (o Gràcia) començarà a poder ser duta —ja no portada— pel món. O abans, si traiem la rifa. O si en Carner aconsegueix de convèncer-me de fer-me cònsol. O si reïx aquell antic pla d'enviar-me fora, del qual us havia (en secret) parlat, i el qual, endut per l'humor vagabund que m'ha quedat, he començat a reviscolar. Encara anirem a París plegats, ja veurem. En Carner es pot dir que ja és cònsol. Te la il·lusió, i la probabilitat, de ser enviat a Gènova. Ja caldrà que, se mai, hi feu una aturada, en tornar. Des de Roma —si és que si va des de Roma—, no deixeu d'anar a Subiaco, al Sacro Speco. A ca'n Brogi vaig veure un bé de Déu de fotografies de frescos del XIII i del XIV. En

3. Herdis (o Hjerdis) de Rappe, dita la Walkíria, era una baronessa sueca d'uns 30/32 anys, casada amb el Comte Catarini, que pintava i viatjava sola per Itàlia. Era dona de molta conversa bé que de maneres acriaturades i infantils. (Dades comunicades per Clementina Arderiu.)

Plandiura ja comença a ensenyar la Sala Nogués. S'hi va per grups. L'ornamentació ja és feta, i té èxit. Mn. Riber ha fet —i penso que encara fa— les *Notas Breves* de «La Publicitat». Naturalment, no s'hi parlava ni de *girls* ni de *cock.tails*. Ara ho alterna amb en Solé de Sojo, perquè no tot siguin llatinades. Hem vist la 2.ª revista del Principal. Un bé de Déu de cames boniques: això ens reconcilia amb la Natura. En Gassol aviat parlarà dels seus versos tant com en L.P. dels seus. Un article meu de lloança a En Carner va entristir i indignar considerablement En L.P. Una vegada més he aconseguit de llevar-li aquell aire excessivament apollini que agafa quan s'enfada amb algú amb el qual no gosa renyir. He fet llargues xerrades amb En Foix —malauradament per mi, massa poques; perquè ja sabeu que sóc xerraire i mandrós ensems: és a dir, que necessito qui m'exciti. En Junoy està a punt de publicar un llibret de Tannkas a la japonesa. És a dir, poemes de 32 síl·labes (no em deixaria penjar per la precisió del nombre). Si no són tannkas, seran algun gènere de poema japonès d'encara menys síl·labes. Hi ha gent que, com el famós rei, tot ho han de fer de gota en gota. Ah! i en francès. — A l'Ateneu ara hi ha una gata que sembla una catifa tacada de lleixiu. En Viura s'hi enterneix; i en Maseras, que és home que ha de respectar la seva (la pròpia) fama internacional, branda el cap i fa: «Ja és una mica massa gran». L'Apa també en fa les seves delícies, però amb més dignitat: —Ha estat foraçitat definitivament de «La Publi». Ho lamento de cor. En canvi, gairebé cada dia un senyor prehistòric que es diu Pere Aldavert hi buida un calaixó del seu dipòsit de bestieses. Coses d'En Jori. El qual té por que el matí, i va sempre de dia, per carrers insòlits, amb un pinxo al costat i embufandat fins als ulls. — Avui s'ha inaugurat el curs d'Amics de la Poesia amb una sessió Folguera. En Gassol ha fet una presentació llarga llarga llarga, amb cites de S. Tomàs, etc. He temut que acabés demanant al públic un parenostre per l'ànima del nostre amic. Les poesies a llegir han estat triades amb força traça, i força ben recitades per una alumna de l'E.C. d'Art Dramàtic. Una tal Srta. Tàpies, encara amb la trena penjant. És molt bonica i té una veu flonja i gronxadissa. (Gairebé tant com una certa alumna meva). Ha fet de Julieta recentment: «Aquest balcó és l'Orient i Julieta és el sol», etc. Les poesies d'En Folguera han fet passar un sincer extremiment pel públic. Una llició per a En Miquel i Planas; el qual, en aquell llibre famós, el cita com a inintelligible al costat d'En L.P., de mi i d'un etcètera. Però la vilesa (en el fons en M. P. és un *vigliacco*, *tristo*, *sciagurato*) és (si no és una errada) que li estrefa el nom en Falguera. El canvi d'una lletra li fa l'efecte que l'excusa davant la ira d'un mort. — Penso que no us sabrà greu que un dia us envii un xec en lires perquè me l'aneu convertint en llibres i fotografies, a expedir-me segons la vostra comoditat. Ací, en aquest ram, s'hi arrepengen de valent. — Hem anat rebent cartes de la Walkyria. És admirable. — Mme. Riba continua molt bé. Pel carrer, les dones ja se la miren. Aviat li deuran fer proposicions perquè es sindiqui. — En Millàs passa tragèdies: no se li pot donar la mà perquè us la destrossa amb els seus ferrenys sarments apassionats. — Encara no tenim pis. Escriviu-me. Un sospir per a la gran Roma. Vostre,

C. Riba

Si heu conservat algun contacte (això, és una metàfora) amb la Sra. Guglielmina, envieu-nos-en l'adreça, per escriure-li. Nosaltres en tenim una de Perugia. Serveix?

Estimat Obiols:

He anat rebent tot de postals vostres de Roma: Si no m'erro cinc. Hem estat si tornem si no tornem. El metge ens donava dos mesos de coll, però les vostres referències sobre l'allotjament a Roma ens han descoratjat força; a més a més, ajornar per a d'aquí dos mesos el posar pis —encara no en tenim— no feia sinó agreujar la qüestió, donada la creixent feixuguesa de Madame. — L'èxit dels vostres dibuixos s'escampa; en botzinen la glòria fins pintors que no us eren artísticament gaire afectes. Us desitjo força panys de paret per historiar, en tornant. — Ja sabreu pels diaris que han assassinat en Layret. Gran commoció a l'Ateneu, on se'l veia cada dia; la seva invalidesa ha fet pujar el sentimentalisme fins a un punt agut. Però fora de l'Ateneu, la gent s'ho ha pres, sinó amb indiferència, amb un no sé que d'alegria. La gent s'ha anat fent pell d'elefant. Tenim un governador que no sap ser sinó enèrgic, i la gent li segueix la veta en això de deportar i d'afusellar. D'això darrer se'n va cuidant el Sindicat Lliure. En Laguia,¹ n'exulta, i m'ha recomanat que advertís en Xènius. El qual, després dels cops de sabre que van acompanyar l'enterrament d'en Layret, fou vist sortir, lívid, d'una escaleta. Jo el vaig veure cap el vespre a l'Ateneu, i portava les sabates enfangades d'una manera indigna d'un Brummel. Que jo hagi llegit, cap glosa no ha estat dedicada a la memòria del correligionari i condeixeble Layret. — Tenim vaga general. Ara hi ha cues als estancs, a les carboneries i als forns. No hi ha poble més pacient que el nostre. Cap tramvia, llevat del de Balma. Amb prou feines cap cafè obert, llevat del Petit Pelayo. En L.P. els primers dies tenia por de trets. Ara, almenys, ho dissimula. Però no s'aguanta damunt la cadira així que li arriba una remor popular, per exemple que per poder posar l'estat de guerra provocaran un tiroteig. Llavors vol tornar a casa a dos quarts de nou. — Diuen que s'ha descobert un dipòsit (subterrani) d'ous que va del Govern Civil a Capitanía. — Només surten «La Publicitat» i «La Vanguardia». — Escorcollen a tort i a dret. — De nits ronda el sometent: surten tots els abrics i bufandes de campanya. Per damunt els embolcalls, sotgen uns ulls que s'esforcen a ser feréstecs. — Fa molt de fred. Ahir a la tarda va tronar, mentre la Wanda Landowska sonava el clavicèmbal amb col·laboració d'una flauta, un violí i un violoncel. — En L.P. està tot decidit a fer publicar per «La Revista» un llibre d'aquell Permanyer, aquell poeta tot de molla molsuda, sense crosta. La raó secreta pot ésser que, en una elegia a Girona, s'hi parla extensament del neguit que els trons fan a En L.P. El llibre està en les meves mans, i siestic de vena de jugar, faré suprimir aquesta elegia. Seria tallar el darrer llibant que lliga en L.P. amb la immortalitat. — A ca'n Benet es juga cada vegada més fort. Tot ens hi envesquem. Arribem a perdre o a guanyar 3 ptes. en un vespre. — En Millàs ensenya als visitants la panera de l'imminent hereu B. Ja hi ha les pòlvores Bebè i tot. — S'ha inaugurat l'Exposició dels Amics de

1. Joan Laguia Lliteras, periodista i escriptor, fou redactor en cap i editorialista —amb el pseudònim de «El Guia Joan»— de la revista infantil «La Mainada», col·laborador de «El Correo Catalán» i dirigent del Sindicat Lliure, alhora que treballava per a l'Editorial Muntanya. D'origen valencià i de filiació carlina, sembla que morí a Madrid, durant la guerra civil.

les Arts. No hi hem estat encara. — En Benet està tan eternit amb la Prehistòria, que la col·loca, i generosament, en el primer article que pot. Són tan dolents i tan ensopits com sempre. — En Gassol vol escriure vint cuplets d'un cop per veure si es fa ric. — En Marquès gran és massa serio. — En Muntanyola ha fet passar comptes del que jo havia treballat a Itàlia. M'ha mirat de reüll, ha somrigut, ha fet una llengoteta, i m'ha insinuat que estava endarrerit. Però s'erra, i li faré la traveta. Més ben dit, deixaré passar aquesta 1001.ª fantasia, i esperaré tranquilament la 1002.ª El mal és que la seva inventiva en aquest ram no és gaire fèril. — L'altre dia em va exposar un gran argument de novel·la que es porta empescat i fixat: li vaig aconsellar que el proposés a Wells. (Sembla que en Gaziell li ha fallit). — Em tracta molt bé i m'estima molt, però. — En Foix, amb un fullet de la futura Revista «Monitor» ha fet botar en L.P. Ja el deureu rebre. — L'Estelrich ha heretat: si se'l punxa una mica, ho explica. — Ah! *je ne quérirai jamais de l'Italie!* — Escriviu-me. — La Clementina i jo us saludem i us envegem. — Qui és aquest minyó francès? Vostre,

C. Riba

4

Barcelona, 21 des. 1920

Estimat Obiols:

He rebut les vostres dues cartes del 15 i del 16. Dels llibres, encara res. Us agraeixo molt que me'ls hàgiu comprat i enviat. Compreu-me també s.u.p., *Il Pastore, Il Gregge e la Zampogna*, de Enrico Thovez, 3.ª ed., 10 L. És un llibre de crítica que m'interessa. ¿Sabeu on se pot escriure ara a la Walkíria? De la Sgra. Guglielmina no n'hem sabut res més. Potser som nosaltres que li havíem de dir alguna cosa; però, a Perugia? Al capdavant tant se'ns en dóna. Ja la farem sortir en alguna novel·la; vençudes les seves il·lusions de ser molt «francescana», i d'estimar molt el seu marit, ja li farem fer alguna d'aquelles coses que en L.P., en una seva recent traducció d'uns contes de les Mil i Una Nits, ne diu modestament facècies. És molt divertit. Ha triat la *Història d'Ali-Nur i Dolça Amiga*. El dit minyó Ali-Nur entra dins la cambra on D. A. s'acabava d'eixugar després del bany, i, com deia un escriptor català de començaments del xx, va i la viola. En la versió catalana, A. N. entra, se li asseu al costat i li fa un petó. Llavors les esclaves que sotjaven per l'esclatxa, s'escruixeixen com unes filles de Maria, i van a contar-ho a la mestressa, etc., tots els escarafalls del dolor oriental: el mal (del bes) és horrible, irremeiable, etc. (D. A. era destinada al Soldà): els dos amants s'han jurat romànticament fidelitat davant d'Alah!!! Ja veieu que a Barcelona encara sabem «amuser-nos», que diu en Junoy. ¿Sabeu que aquest s'ha tornat a casar; i no amb la Benaprès? ¹ En Benet ha tingut felïçment un Jordi. — I del

1. Maria Teresa Benaprès, filla d'un metge de Sitges, tenia fama de bella. (Dades comunicades per J. V. Foix.)

conte de les rates n'heu fet res? Jo tinc escrita i remesa a en Muntañola la vida de S. Francesc. Es una vuitantena de quartilletes, i en M. només en volia 40: acabarà demanant-me la Hist.^a Universal en tres quartelles, amb obligació, naturalment, que sigui divertida. — Si us lenceu a fer aquesta il·lustració francescana, feu servir, a més a més del meu text, les vides de Joergensen i de Sabatier, que us ajudaran enormement la imaginació amb detalls que jo no he pogut encabir. — En Vayreda, l'he vist un parell de vegades, i ja fa temps. Em deu un dibuix, guanyat per mi a Olot. Els únics que parlen d'anar a Itàlia són en Foix i en L.P. El meu viatge a Grècia és un projecte *sine die*. Abans voldria tornar a Itàlia, des d'on (des de Nàpols o Brindisi) el passatge a Grècia és facilíssim. O era. Assabenteu-vos-en vós. Jo he vist un Baedeker del 1910. Llavors el tipus de vida a les grans ciutats gregues era molt semblant al de les ciutats italianes. El preu de les pensions a Atenes, si fa no fa. En canvi, per fora, Grècia és un país quasi balkànic. Amb la gent il·lustrada, el grec antic serveix força; però el grec vulgar és incompreensible per al més bregat hellenista. Ha d'ésser un viatge sentimental. Res de llargues estades. (Naturalment, que si l'hem de fer en condicions semblants a les del viatge a Itàlia, ha d'ésser més lent.) Cal córrer les Illes. Un viatge de museus i de paisatge. La moneda estava als volts de 60. Ara, amb tot l'embull venizelo-constantinià, crec que ha baixat molt. — Va sans dire, que depenem en absolut de l'hereu, de «l'home nou que ja s'atansa». Ho hem de resoldre tot amb ell: és l'única diferència que hi ha entre el projecte de la nova anada a Itàlia (i a Grècia) i el de la primera. — ¿No rebeu diaris? Em sorpreneu. En Foix va dir-me que us enviava «Publicitats» triades. De «La Veu», puc testimoniar que (almenys mentre éreu a Assís), se'n cuidava el vostre germà. Ho parlaré amb en Foix per resoldre-vos-ho definitivament. — Ha fet la tongada de dies bruts més llarga que recordo de molt temps. L'altra nit va nevar de valent. Retiràvem, Mme. i jo, cap a mitja nit, sense casa ni llar com encara estem. ¿Heu vist mai caure els borrallons dins la claror calitjosa dels arcs voltàics? Les palmeres de la Plaça de Catalunya, amb la neu, feien un paisatge paradoxal. Gràcies a Déu, gairebé totes tenen el brançam trencat. I mal llamp de Déu que les estrep!, que deien en els drames rurals (en prosa o en vers). En L. P. volia estar-se, aquest cop, de fer-ne un epigrama; però en Gassol va induir-lo a la tentació: en L.P. en aquest aspecte és un veritable tobillera. En el desús alludit epigrama, la neu crec que fa de sorra dels àngels. Ja té no solament el llibre de 1921 publicat, sinó també el de 1922 escrit. És d'inspiració popular. No sap com fer-s'ho per recongraciarse'm poèticament. Altrament, cada dia me l'estimo més. — Aquest Batista que us havia de trobar a Roma, és un minyó que portava una mena de barba punxeguda postissa, i que mirava amb uns dolços ulls de be que el van a degollar. És folklorista, i té un sistema ortogràfic propi, com en Cristòfor de Domènec. — Qui diuen si vindrà de corresponsal a Itàlia, és en Sagarra. En Carner voldria venir-hi, de vicecònsol a Gènova. Ara tinc entès que és a Madrid a triar la plaça. Dins de pocs dies hem de dinar amb ell. — Tornem, ja fa uns quants dies, a fer penya al Continental, que ara pertany a En Regàs i al fill d'En Ribas. Altrament, és tan tronat com sempre. — Els Balestri² són uns veritables brètols. Dues vegades els he escrit demanant-los que m'enviessin la caixa, i no m'han respost. Tota la feina que han de fer, és cridar un *facchino*, que la facturi fins a Gènova,

2. Els amos de la Pensione Balestri de Florència, on s'havien hostatjat els Riba.

on se'n farà càrrec una agència, a la qual els B. han d'enviar el taló. Ho tornaré a provar, enviant-los els diners per endavant: crec que més que un cas de descuit, és un cas de desconfiança o de *spilorceria*. Si llavors no l'envien, em dono. ¿Coneixeu algú, fiat, que hagi d'anar a Florència? ¿Potser la Walkíria? — Flairo, per sota la vostra carta, que Roma ttoa plegada no us fa del tot felíç. Torneu, torneu, i sabreu què cosa és embellir allò que us empipava! Ens ha quedat una mena de dèria, d'enyorament abstracte del viatge. No a Itàlia, a qualsevol recó tornariem, només per moure'ns, i veure cares noves, i pintar de color de rosa aquesta gent catalana, i aquesta Barcelona tan enso-pides, i marmanyeres, i etc. M'enterniria. Adeussiau. La Clementina i jo us desitgem ben felíç, aquell Nadal que havíem de celebrar plegats. Que el *pan-forte* us sigui lleu! Vostre,

C. Riba

Aquesta nit hem vist tan gentil com sempre a la Srta. Germà. Ha estat en una representació de Molière feta en honor de les Bibliotecàries a la Diputació.

Clementina

5

[Barcelona] 5 gener 1921

Estimat Obiols:

Us havia escrit, —oi? que he rebut els dos paquets de Xenofonts? Ahir em va venir, semblantment, *Il pastore, Il Gregge e la Zampogna*. Gràcies. — Tot això m'anima, però en mal. Penso que en Foix us ha degut explicar el pànic dels bons burgesos comptacorrentistes. —¹ Els amos, com que no n'han pe-lat cap fa un ramat de dies tornen a cargolar de valent. — La gent està encantada amb en Martínez Anido, el qual explota la seva «*ruda franqueza militar*». Cada dia es diuen més paraules espanyoles. — En Crexells, en una crònica, conta que ha vist representar a Berlín una opereta de paisatge espanyol, on hi surt un gitano que es diu Cimboletto, i una gitana que es diu Marieta! — La Pilar Alonso canta cuplets catalans a Madrid i la gent, naturalment els taral-leja. No sé si ha degut cantar el cuplet de la Font del Gat: una troballa. Sobre aquest tema famós, es presenta a escena la veritable Marieta de l'ull viu, que conta el seu festeig del temps del Senyor Esteve avi. L'orquestra fa un pianís-simo, i llavors el públic s'engega de «Baixant de la Font», etc. Aquesta col-laboració popular ha fet vibrar les entranyes d'en Gassol. — En L.P. i en Capdevila, si no s'han reconciliat estan què de què. Us juro que en tinc una profunda alegria.

En Capdevila s'ha separat definitivament de l'Ors. Aquest s'ha rebenat l'últim amic. Ara només li queda en Màrius Aguilar, que deu tenir una fide-

1. Fa referència a la fallida del Banc de Barcelona el 27-XII-1920.

litat de gat trinxeraire. — No sé on —no voldria assegurar si a Valls o a Reus o a Tarragona— en Xènius va fer un discurs als obrers; temes coneguts: la fallida del burgès per la cultura, l'obrer que s'apoderaria de la cultura, que a les Universitats no s'exigirà el grec i potser serà exigít per entrar a les mines de Nova-Gales del Sud, etc., i entre mig d'això, va parlar de la mandanga * de la Lliga. En sortir, un obrer deia a un altre: «Vols que et digui la veritat? Aquest home a mi no m'enreda: tot això és mandanga de la Lliga!» En Carner ja és vice-cònsol a Gènova. A darreries de mes se n'hi va a prendre possessió, i cap al febrer o el març, a instal·lar-s'hi amb la família. Ja l'hi deureu aconseguir. — He de fer dues conferències francescanes: una a Bells Oficis, i una altra no sé on: un frare em va atracar a la Llibreria Políglota. — Cada dia descobreixo que en Millàs és més bon xicot. — He escrit, per fi, la Historia d'en Joan que turmentava les bèsties. La il·lustrareu Vós? No hi surt cap bèstia complicada: gossos, matxos, un ase, un gat, rates, etc.

Al Continental hi van dones molt maques. — No sé com, ens han passat tot d'exposicions interessants sense veure-les. — En totes aquestes festes l'Aragay no ens ha comparegut, i això em té melancòlic. Quan tornarà deurà contar-nos coses fantàstiques de la neu a Breda. Ja us en guardaré. — Aquell noi Batista corre per l'Ateneu, sense barba. Se li veu que ha fet un viatge molt llarg, perquè fa grans assentades amb nois poc xerraires. — Ara fuma tothom cigarretes brassilenyes, bastant bones i força barates (20 per 0'50). — Cada dia la gent crida més contra Madrid, però cada dia és més tifa. Per una sola cosa voldria ser madrileny, i és per riure'm dels catalans. El «Correo Catalán» sempre que usa la paraula «separatismo» hi afegeix «loco y suicida». — He perdut tant l'espanyol, que ja no em recordo si es diu regocijar o regocigar. Des d'ara, amb en Carner a Gènova ni per anar a Itàlia es necessitarà. Diu que l'italià serveix tant a Grècia. — La cosa més bonica del pànic financer l'ha feta el «London County», un cop d'*humour* autènticament anglès; la gent volia els diners i s'amunionava: ells han tingut oberta la caixa fins a les 12 de la nit, i ho pagaven a tothom amb una gran patxorra tot en plata: era dantesc de veure els burgesos traginant el pes de llur avarícia. El Rei, per fer la p... al Banc de Barcelona, institució nacional catalana, ha felicitat el London County per la seva serenitat, etc. El L.C. ha fet servir la felicitació d'anunci. — Un dia d'aquests sortirà el llibre de la Clementina: ja us l'enviarem. Ara, la pobra, passa estones bastant molestes. En Farran i Mayoral ha profetitzat que serà noi. Diu que mai no s'erra. Cap a l'Abril us ho contarem. — Compreu-me, s. v. p., del meu compte-corrent, una fotografia de la Lloba romana, (la de bronze, més antiga i més coneguda), de la grandària d'aquell Ghirlandaio que vam comprar a Florència (4,50 L.), i guardeu-me-la entre les vostres per a quan tornareu. Els Balestri ja m'han respost. Veiam si això de la caixa s'engega. Hem rebut dues postals de la Wilkíria, sanesa honorària. — Quan m'escribiu a l'Ateneu poseu-hi: Apartat n.º 97. Records de la Clementina, i bons desigs de tots dos per a l'any 1921. Vostre,

C. Riba

Barcelona, 2 febr. 1921

Estimat Obiols:

Acabo de rebre la vostra carta del 29 gener. Ens heu fet passar angúnia als vostres amics, perquè ningú no sabia res de vós. M'heu fet gairebé enrojolar amb aquest estat de comptes tan bancari que m'envieu. No us demanava tant. Sobre les 1800 i tantes L., no us hi capfiqueu. Tingueu-les bonament mentre us convindran; i us juro que estic content que puguin contribuir a tenir-vos més segur davant les gitanades de l'E. M., S. A. Fins que no veureu les lires a 32, això és, la pesseta a 290 o 300, jo no n'he de fer res. El meu oncle és tan bo que gairebé no me'l mereixo, i no em dóna cap pressa a tornar-les-hi, essent així que jo hi perdria. Si em veiés de repent en un cas de necessitat, amb la mateixa franquesa us les demanaria, baldament fos per telegrama; Vós us en faríeu càrrec i m'enviàrieu el que us vingués bé: jo ja m'arreglaria. I no en parlem més.

Ahir vam estar, contra una paret de l'Ateneu, tota una hora enraonant amb en Foix de la vostra situació. Ja sabia que l'E. M. passa per una estretor inoïda: ja ni les màquines van, per no poder pagar els jornals. La gent dels diners —aquells que en els bons temps de Cucafera en dèiem amb l'Aragay «la gent del ferro»— s'han arronsat com uns caragols. (En dèiem «la gent del ferro» per allusió a un tal Damià Mateu, un centimilionari puntal de l'E. Catalana, el qual, per estalviar els 5 cm. de més d'un passatge, baixava què us diré, a Provença i anava a peu fins a Rosselló o Còrcega. Aquest bon senyor, a base d'aquest talent econòmic, es creia en dret a intervenir en la orientació humorística de «Cucafera». Va ser quan aquesta revista va passar de les mans d'En Carner, Nogués, Aragay, Colom, etc. a les d'En Bertrana i uns quants dibuixants anònims. Doncs bé, aquella sardanapàlica disbauxa que eren l'administració i les empreses muntanyolines, ha commogut el capital. No donen ni un caler més. En Muntanyola s'ha trobat penjat: i perquè no se li trenqui la corda, creieu que deixarà anar tranquil·lament tothom que ara està arrapat a ell. I són ja pocs: Vós, l'Apa i jo. En Laguia tremola, perquè ja es veu despedit. Jo espero d'ésser-ho demà, que li portaré la feina de gener. De l'Apa no en sé res. I de Vós, concretament, tampoc. Però penso que seria malfet de no prevenir-vos: com crec que ensems faran en Foix i la vostra família. Vénen mals vents: hi ha un pànic boig a tot arreu on es ven i es compra. Veureu com nosaltres, els que artistotegem, que hem estat —*se mai*— els darrers a aprofitar-nos de la puja de beneficis, serem els primers que rebrem de la baixa. Quan el ric s'enriqueix, el pobre gemega; quan el ric s'empobreix, el pobre també gemega. A «La Publicidad», no sols han fet tornar —de la manera més bruta que us pogueu imaginar— tots els corresponsals, sinó que han rebaixat els articles de 5 \$ a 3. Ens haurem de fer empleats de l'Ajuntament. O cònsols. O llogar-nos a alguna editorial de Madrid. Tanmateix, els catalans una gent sense pàtria ja ho som. Després de nosaltres només vénen els jueus. Passo per un d'aquells períodes que hom va atarantant sense saber cap a on ha d'arrumbar. Si convé una solució humorística l'adoptaré: però he de salvar el meu dret a viure bé; l'aprenentatge de casat ja l'he fet. Hem llogat per fi un pisot a la Font de S. Miquel, 2, 3.er 2.ª, al costat de la casa del Duc de Solferino, darrera la Casa de la Ciutat. Es un colomar que convidava a cagar-s'hi pels recons. Però no hi ha res més. Al cap i a la fi, un dia o altre haurem de tornar a guillar.

Guardeu-vos un xic de ganes d'Itàlia; penso però —i en això hi ha un xic d'experiència meva— que ja en deixa prou. Ara, que ens hem de fer pagar el viatge. Penseu-hi Vós en això. En Ràfols, si reïx en un examen d'italià que ha d'anar a fer a Madrid, té concedida una pensió per Itàlia. Hem de posar-nos a explotar els nostres amics regidors. A l'Ajuntament és l'únic indret de Barcelona on encara es remenen diners amb garbo.

Adéussiau. Us he escrit una carta moixa. Ho estic. M'hauria de turmentar per treure ara del meu magí les anècdotes d'aquests darrers dies. A part de tot, en L.P., font cabdal dels meus ingressos, ha estat una setmana al llit. En Millàs... però no us ho vull dir; quan tornareu ja ho sabreu, i caureu de cul. Escriviu-me. Les vostres descripcions dels «*embarras de Rome*» i dels jardins de Tivoli són una obra mestra. Haureu de dedicar-vos a escriure. Ara, tanmateix, als escriptors els ha agafat una rauxa de dibuixar, i han obert i tot una exposició a Ca'n Dalmau. Ja en sabreu. Madame segueix bé, —amb molèsties— i us saluda. I jo també, és a dir, també us estrenyo afectuosament la mà.

C. Riba

7

Barcelona, 14 febrer 1921

Estimat Obiols:

He rebut les vostres cartes del 5 i del 9. En rigor, us tinc ja respost per endavant tot el que em pregunteu. Impressions només de l'E. M.? Es pot dir que cap. El primer dimecres d'aquest mes vaig anar a cobrar, com se m'havia dit. Em van fer un *taló* de 100 ptes. me'n deuen doncs a hores d'ara (dia 14, a les 7 del vespre), 50. En Muntanyola, em va veure del seu despatx estant, a la finestreta de la caixa: va donar ordres sobre mi, però no va fer cap moviment ni cap pas per parlar-me; jo, empipat, vaig anar-me'n sense dir-li tampoc res. Després en Lagua em va dir que li havia bonament xocat; que em conserva i puc dir *ens*, posant-vos-hi a Vós, un veritable afecte. Val més això que res. Però el que us ha fet a Vós no s'hi val; a mi, posat a Barcelona, la quantitat que em donava que me la llevi o no, no pot arruinar-me ni salvar-me; però a Vós... en fi. Tinc entès que us ha escrit, ja; en quins termes, i a quina adreça, no ho sé: en Lagua tampoc ho sabia. A part de tot —com diu Homer, qui millor s'ho saben són ells mateixos: és a dir ell i després Vós. Resumint: jo no gosaria dir-vos feu això o feu allò. Ara si que us diria rodonament: d'En M. no us en fieu; no precisament perquè us hagi dit: torneu; sinó encara que callés, o que us digués que continuéssiu restant. Us hauria de donar noves garanties molt positives. A En Lagua, per ex., el va reduir a meitat de sou (i de feina), seguidament que acabava de fer-li a saber que tenia un o dos fills amb pulmonia; en Lagua feia llàstima de veure, aquell dia; ara ja s'ha asserenat; té els fills bons, i la situació apedassada per altres indrets. En summa: compteu amb Vós sol; i tot allò que us vingui de l'E. M., ara com ara, preneu-vos-ho com una rifa. Anar pel món cobrant amb comptagotes, no pot ser. I què diable, per què desesperareu tant de tornar-hi? Jo, que estic

retingut per tota una casa instal·lada, i per un fill pròxim a venir, continuo veient-vos altre cop fora. Hi ha projectes sobre mi, aquells antics, secrets projectes que ja coneixeu; me n'han tornat a parlar darrerament, i he incitat a tirar-los endavant, penso que reeixiran, i no pas al cap de molt temps. Estem com ja us he dit, novament instal·lats: Font de S. Miquel, 2, 3r, 2.ª Un colomar. Però tenim el terrat del Duc de Solferino sota, i si ho desitgeu podrem informar-vos sobre la seva roba íntima. Passar pel carrer del Call i Boqueria amb el soleiet de les 9 del matí, és una delícia inconeguda als barcelonins d'Eixample. Pels voltants de Ca la Ciutat, els urbans, sobretot els municipals són una altra cosa, els surt la intimitat fora, l'autoritat se'ls dulcifica. No és com veure'ls en samarreta: és veure'ls en aquell just punt en què d'un moment a l'altre poden posar-s'hi: el punt dolç d'un home públic. Què us diré? que deia En Muntaner. Estic molt alegre d'ençà que torno a tenir casa. Voleu creure que fins ara no he sentit amb amor la imminència d'aquest mig florentí que ve? Però vorejo la literatura; tant per tant, tant se valdria parlar d'En L.P. Dissabte un donzell de ca'n Batlló em va demanar un himne per als Estudiants de l'Universitat Nova. Jo vaig fer mil escarafalls; a l'últim vam quedar que l'única cosa que podia prometre'ls, era de cercar-los un poeta. Vaig deixar anar la bomba al Continental; ahir, diumenge, En L.P. ja va venir amb l'himne. Un teixit de paradoxes: el refrà era: «Es seriosa cosa l'alegria» Us imagineu cinc-cents estudiants i estudiantes refilant, a chor, paradoxes amb música d'En Morera? Jo vaig insinuar dolçament la dificultat que allò fos utilitzable per al fi que s'havia dit. En L.P., amb dignitat: «L'he fet per al llibre...» Jo: «Així, res a dir-hi». En L.P.: «Em comprometo a demostrar que la paradoxa és l'essència * mateixa de la poesia». (Esverament entre els contertulis: En Llorens, la Clementina i jo ens miràvem de reüll). Continua el Poeta: «Què fa la paradoxa, sinó elevar les humilitats quotidianes a una categoria reial?» — No mediteu, amic Obiols, aquest punt metafísic, ara: guardeu-lo per al vostre retorn, per les llargues hores en què travessareu els camps de la Provença entenebrits, sense son, en un vagó amb els vidres trencats, potsers sense ni l'escalf d'una garseta viatgera (jo, a Cette, vaig haver-ne de baixar, gairebé a pes de braços, una del vagó: era del tamany de la Venus Esquilina). Que la veritat que hi descobrireu al fons del fons, sigui per a Vós com un far dins la nit, un far d'aquells que no fan la ximpleria d'encendre's i apagar-se, baldament sigui rítmicament. — Un altre que tinc por que tampoc no té el sentit del ridícol, és En Gassol. Ha estrenat el seu drama; i no ha plagut. Té escenes de vers mestrívoles; però no és un drama, és com voler fer un *beefsteak* d'un tall de llus: no hi ha manera. A més a més, és candorosíssim: tot l'últim acte, és per fer tornar l'hereu del Mas Cabrés, d'un ball de rams; i això, a una distància de 18 anys del segon acte. En aixecar-se el teló, les dones del mas paren una gran taula. I naturalment com que el 1 i 2 acte són plens de la imminència d'un fill, el poble, amb aquella vaga malficia que el caracteritza, pensa: ja som al bateig. Això algú senzill fins li va dir i tot, en el camerino, entre acte i acte. Creureu doncs que, s'ho va prendre com una prova que el poble entrava realment en el drama? A En Carner i a mi, quan ell ens ho contava amb absoluta ingenuïtat, els somriures se'ns abocaven als llavis i els havíem de tornar a xuclar endins. No era possible una crítica més fina. No es pot jugar amb el poble: té els seus contracops. Quan menys, el tenim congregat i atent, i una criatura de pit se us posa a plorar: i ja tot se'n va al botavant; és el poble.

Bé, en Lagüa acaba de dir-me, que en el projecte de pressupost que ha

fet en Muntanyola per al 1921, hi ha consignades solament 100 ptes. setmanals per als dibuixants, que alguna podeu atrapar-ne, què diable! A literatura, en canvi, res. — Passem al capítol d'encàrrecs? Feu-me la mercè, i afegiré agraïment al compte que ja us tinc, de comprar-me:

1 fotografia de S. Jordi de Donatello, *gran* per a un present de nocces; gasteu-hi fins a 25 L.

1 fotogr. del nanet de Verrochio, de la Font del Palau Vell, 2 L. 1 fotogr. del Dante del Giotto al Bargello; però no del fresc tal com està, sinó del dibuix a la ploma que hom ne va treure en ser descobert ara fa vuitanta anys.

Unes quantes fotogr. més, d'aquestes de 2 lires, a gust vostre, pengívoles a la paret.

I les obres de De Sanctis que jo no tingui, i que Vós conegueu que tenen un interès literari. Jo tinc: *La Storia della Lett^a Italiana*; els *Saggi critici*. — Em manquen doncs el *Saggio* sobre el Petrarca i el sobre Leopardi. No sé —no tinc aquí la llista— si hi ha uns altres reculls de *Saggi critici*. Per guiar-vos, els que jo tinc són 4 volumets petits, i comencen amb uns estudis sobre el Dant, entre ells un sobre Beatriu.

Disposeu del vostre amic

C. Riba

Us tinc reservats: la meva traducció d'*Antígona* i *Electra*. *L'Alta Llibertat* (poesies) de Clementina. Digueu-me què voleu que en fem.